

Демократия (практикалык сабак)

Сабак таанып билүүчү маселелерди жана практикалык тапшырмаларды чечүү аркылуу демократиялык саясий режим тууралуу билимдерин кеңейтип жана тереңдетип, окуучуларды демократиялык принциптерди жүзөгө ашыруунун шарттарын түшүнүүгө, жарандын демократиялык коомдогу демократиялык мамлекеттеги мүмкүнчүлүктөрү, укуктары жана жоопкерчиликти тууралуу ой жүгүртүүгө алып келет.

Сабактын планы

1. Демократиянын принциптери жана демократиялык саясий механизмдер.
2. Коомду уюштуруунун демократиялык принциптери жана алардын коомдун турмушунун түрдүү чөйрөлөрүндө көрүнүшү.
3. Демократиянын түз жана өкүлчүлүк формалары. Инсандын саясий укуктары.

Сабактын алдында окуучулар демократиялык саясий режим (демократия) тууралуу үстүртөн гана маалыматтарды алышты, ал эми иштеп жаткан саясий механизмдерден бирөө гана — укуктук мамлекет окуп үйрөнүлдү. Башкалары болсо кийинки сабактарда кеңири талкууланат. Ошондуктан, сабакта «саясий плюрализм», «көп партиялуулук», «парламентаризм», «демократиялык саясий маданият» деген түшүнүктөрдү кеңири ачып берүү максатка ылайык келбейт.

Биринчи суроо окуучулар төмөндөгү тапшырмаларды аткаруунун негизинде каралышы мүмкүн.

№ 1 тапшырма. Сиз талашка күбө болдуңуз. Катышуучунун бири демократия, анын негизги принциптери — эл бийлиги өкүм сүрүп, инсандын эркиндиги жана теңдиги — коом жана мамлекет тарабынан таанылып, конституциялык жол менен бекемделген жерде болот деп эсептейт.

Дагы бирөөсү, өлкөнүн негизги мыйзамында демократиялык принциптерди формалдуу бекемдөөнүн жана аларды реалдуу турмушка ашыруунун ортосунда чоң ажырым бар, аны белгилүү шарттарда гана четтетүүгө болот дейт. Чыныгы демократия демократиялык принциптерди ийгиликтүү жүзөгө ашыруу үчүн түзүлгөн шарттардын бардык жыйындысы менен мүнөздөлөт, деп болжолдойт ал.

Сизге сөз берилди.

Мугалимдер үчүн түшүндүрмө

Тапшырма классста дискуссия уюштурууга эсептелген, максаты — окуучуларды демократиялык саясий режим тууралуу билимдерин колдонууга үйрөтүү.

Тапшырманы аткарууга *биринчи кадам*: биринчи сунуш кылынган позициянын рационалдуу учурун табуу — бул демократиянын негиздүү принциптери тууралуу тезис.

Окуу учурунда проблемалык кырдаалды курчутуу үчүн демократиялык принциптер официалдуу бекемделген Кыргыз Республикасынын Конституциясынын статьяларын окуп бере алат, жана окуучулар өз пикиринде, Кыргызстанда демократиялык саясий режим түзүлдү деп эсептешсе.

Экинчи кадам: Демократиялык принциптерди жүзөгө ашыруу үчүн зарыл болгон шарттардын жыйындысын кароо. «Демократиялык саясий режим» түшүнүгүнө таянып класска демократиялык принциптерди жүзөгө ашыруу үчүн кандай шарттар зарыл экендигин санап берүүнү сунуш кылат.

Окуучулар кыйналып калса окуу китебиндеги фрагментке көңүлүн буруу керек. Жоопторду жалпылап, педагог аталган шарттар, саясий системанын: укуктук мамлекет, саясий плюрализм, парламентаризм, демократиялык саясий маданият сыяктуу

демократиялык механизмдеринин иштеши менен байланышкан; ошондуктан демократияны саясий системаны уюштуруунун ыкмасы деп аташат.

№ 2 тапшырма. Окуучуларга конкреттүү мисалда (айталы, биздин өлкөнүн экономикалык чөйрөсүндөгү менчикти түрдүү формаларынын бекемделишинин мисалында) коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндөгү демократиянын өз ара байланыштарын ачып берүү сунуш кылынат.

Мугалимдер үчүн комментарий. Тапшырманын максаты — окуучуларды демократия коомдук турмушту уюштуруунун ыкмасы катары, анын бардык чөйрөсүн камтый тургандыгы тууралуу өз алдынча жыйынтыкка алып келүү.

Төмөндөгү маселелер боюнча класс менен аңгемелешүү натыйжалуу иштөөгө шарт түзөт:

«Менчик тууралуу мыйзам» жарандардын экономикалык ишмердигинде теңчиликти жана эркиндикти бекемдеп, менчиктин түрдүү формаларынын пайда болушуна шарт түздү деп эсептөө туурабы? Жообуңарды түшүндүргүлө.

«Менчик тууралуу мыйзамдын» парламент тарабынан бекитилишин саясий чөйрөгө кошууга болобу? Жообуңарды түшүндүргүлө.

Бул документтин мазмуну менен мыйзам чыгаруучулардын укуктук аң сезими менен байланышы кандай (б. а. коомдук турмуштун руханий чөйрөлөрү)?

Жоопторунду жалпылоонун натыйжасында кандай корутунду чыгара алар элеңиз?

Демократиянын өкүлчүлүк жана түз формалары тууралуу маселе № 3 тапшырманын жыйынтыктарын коллективдүү талкуулоо жолу менен каралат.

№ 3 тапшырма. Эл бийлиги принциби мамлекеттик бийлик органдарына өкүлдөр шайланган өкүлчүлүк демократиясы аркылуу жана саясий чечимдерге, мамлекеттик жана кызмат адамдарынын аракеттерине түздөн-түз таасир эткен түз демократия аркылуу жүзөгө ашырылат деп эсептешет, саясат таануучулар.

Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы — өкүлчүлүк, кайсынысы түз демократияга тийиштүү экендигин көргөзгүлө?

1. Депутаттардын парламенттеги ишмердиги.
2. Саясий партиянын, коомдук-саясий кыймылдын өкүлүн же көз каранды эмес кандидатты мамлекеттик бийликтин мыйзам чыгаруу органына шайлоо.
3. Жарандардын митингдерге, демонстрацияларга, жүрүштөргө жана пикеттерге катышуусу.
4. Жарандардын референдумдарга катышуусу.
5. Президентти жалпы элдик шайлоо.

Тандагандарынды негизде.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 46-53 статьяларын окугула жана көрсөтүлгөн саясий ишмердикте жарандын кайсы саясий укуктары жана эркиндиктери ашарын аныктагыла? Эмне үчүн бул аракеттер белгиленген укуктук тартипте жүзөгө ашырылууга тийиш? Жообунду фактылар менен түшүндүр.

Мугалим үчүн комментарий

Тапшырма жаран жана анын саясий ишмердиги, ошонун ичинде, демократия тууралуу билимдерди жалпылап, аларды билимдердин жаңы системасына киргизүү. Иштин натыйжалуулугу уюштурууга жараша болот. Карточкалардагы тапшырмаларды алдын-ала даярдап, жок дегенде бир партага бирден берсе жакшы болот. Аны кезек-кезеги менен уюштуруу маанилүү: алгач окуучулар кайсыларды өкүлчүлүк демократиясына тиешелүү кылгандарын тактоо керек. Андан кийин окуучуларга Конституциянын статьяларын окууга убакыт берип, аны коолективдүү талкуулап, кайсы саясий укуктар жана эркиндиктер, аталган саясий аракеттердин ар бирине негиз болуп саналат. Корутундусунда, саясий ишмердикти белгиленген эрежелерге баш ийдирүүнүн зарылдыгын бекемдеген, окуучулардын мисалдары угулат.

Жыйынтыктап жатып, мугалим жарандардын саясий укуктарын жүзөгө ашыруу демократиянын белгилүү бир формалары менен гана байланышпастан, инсандын саясий

системадагы конкреттүү абалын (анын саясий статусун) калыптандырат.

№ 4 тапшырма.

Азыркы учурда биздин өлкөдө дискуссия, пикирлерди жана көз караштарды эркин алмашуу үчүн ыңгайлуу мүмкүнчүлүктөр түзүлгөн. Окумуштуулардын пикири боюнча, төмөндөгүдөй бир нече шартты сактаганда гана оң натыйжа бере алат:

- дискуссиянын максаты бири-бирине өзүнүн тууралыгын ынандыруу эмес, көз караштарды жакындатуу, талкууланып жаткан көрүнүштү түшүндүрүүдө жалпы жолду табуу;
- дискуссия далилдөө же четке кагуу зарыл болгон тезисти сунуш кылуудан башталат;
- аргументы жана контраргументтер жакшы текшерилген жана ынанымдуу болууга тийиш;
- каршы чыгуу (контраргументтер) оппоненттин инсандык касиеттерине каршы эмес, анын аргументтериндеги чабал жерлерге каршы болууга тийиш.

«Мен жасоого тийишмин» жана «мен жасай албайм» формасында «Мен дискуссияга катышып жатам» деген эстеткич түзүү керек.

Тапшырма окуучулардын конструктивдүү дискуссияны өткөрүү эрежелери тууралуу ой жүгүртүүсүнө багытталган жана окуучуларды кийинки сабактарда, оюн формасында «тегерек столдо» аңгемелешүү өткөрүүгө даярдоого манилүү кадам болуп калат.